

Tomasz Berbeka, Tomasz Szuk, Monika Kucharska

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

SILA EKONOMICZNA GOSPODARSTW ROLNICZYCH PODEJMUJĄCYCH INWESTYCJE NA DOLNYM ŚLĄSKU

ECONOMIC POWER OF FARMS WITH INVESTMENT UNDERTAKINGS IN LOWER SILESIA

Słowa kluczowe: gospodarstwo rolne, siła ekonomiczna, inwestycje

Key words: individual farm, economic power, investments

Abstrakt. Celem pracy było wskazanie głównych kierunków przeznaczenia środków finansowych przyznanych gospodarstwom rolnym w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” na obszarze Dolnego Śląska w latach 2007-2013. Procesy modernizacyjne w rolnictwie odgrywają istotną rolę w kształtowaniu konkurencyjności gospodarstw rolnych. Efektywne wykorzystanie zasobów ziemi i pracy wymusza podejmowanie inwestycji w ruchome środki trwałe o znacznej wartości. Możliwości wsparcia finansowego w ramach funkcjonowania w Unii Europejskiej w znacznej mierze ułatwiają te procesy. Postęp w procesach modernizacyjnych widoczny jest przede wszystkim w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha UR. W badanych gospodarstwach najwyższe wykorzystanie funduszy modernizacyjnych zanotowano w jednostkach najsilniejszych ekonomicznie – powyżej 100 ESU. Udział gospodarstw najmniejszych w absorpcji funduszy modernizacyjnych okazał się mało istotny, gdyż skorzystało w tym przypadku jedynie 0,6% z całości populacji generalnej. Nowoczesny park maszynowy przyczynia się do poprawy wydajności pracy, niższych kosztów energii, mniejszej awaryjności oraz dotrzymania podstawowych terminów agrotechnicznych.

Wstęp

Siłę ekonomiczną gospodarstwa rolnego określa się jako sumę standardowych nadwyżek bezpośrednich wszystkich działalności rolniczych. Województwo dolnośląskie obok zachodniopomorskiego i kujawsko-pomorskiego charakteryzuje się jednym z największych udziałów gospodarstw najsilniejszych ekonomicznie (powyżej 100 ESU). Jednostki najmniejsze poniżej 4 ESU uważa się za zbyt słabe ekonomicznie, nietrwałe oraz nie będące w stanie podjąć ważniejszych inwestycji [Zegar 2007]. W warunkach kraju decydujące znaczenie w kształtowaniu pozycji ekonomicznej gospodarstw odgrywają zasoby ziemi będące w ich użytkowaniu [Czudec 2008]. Działania modernizacyjne, wymagające dużych inwestycji, są nieuniknione w gospodarstwach, które chcą na stałe uczestniczyć w rynku [Jóźwiak 2010]. Z kolei modernizacja gospodarstw rolnych wpływa na podniesienie ich konkurencyjności oraz dostosowuje do warunków panujących na Jednolitym Rynku Europejskim [Bułkowska 2011]. Istotnym dylematem w kwestii polskiego rolnictwa jest ograniczona zdolność generowania funduszu inwestycyjnego, z uwagi na fakt, że środki własne nie pokrywają w większości gospodarstw potrzeb modernizacyjnych [Woś 2000]. Ponadto nie tylko w Polsce, ale w wielu krajach gospodarstwa nie są w stanie finansować zgłaszanych potrzeb ze źródeł własnych [Klepacki 1997]. Polskie rolnictwo ma jednak szansę na pozyskiwanie środków z funduszy wspólnotowych, lecz potrzeby w tym zakresie są znacznie większe niż możliwości zaplanowanych kopert finansowych.

Materiał i metodyka badań

Celem pracy było wskazanie głównych kierunków przeznaczenia środków finansowych przyznanych gospodarstwom rolnym w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” na obszarze Dolnego Śląska w PROW 2007-2013. Ponadto powiązano siłę ekonomiczną gospodarstw

rolnych podejmujących działania inwestycyjne z powierzchnią UR oraz wartością początkową inwestycji. Obiekty badawcze dobrano metodą celową (gospodarstwa rolne położone na Dolnym Śląsku, które otrzymały środki finansowe w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” w powiecie kłodzkim, średzkim i wrocławskim). Populacja generalna składała się z 229 jednostek, w tym 57 z powiatu kłodzkiego, 77 z powiatu średzkiego i 95 z powiatu wrocławskiego. Zakres czasowy obejmował lata 2007-2011. W opracowaniu materiałów posłużono się metodą opisową i porównawczą [Kopeć 1983]. Do prezentacji wyników wykorzystano technikę tabelaryczną.

Wyniki badań

Najliczniej reprezentowane były gospodarstwa z przedziału obszarowego powyżej 100 ha oraz 50-100 ha – łącznie 160 obiektów zajmujących powierzchnię 30,7 tys. ha UR (tab. 1). Liczba gospodarstw w grupie obszarowej do 15 ha UR była najmniejsza, co świadczy o relatywnie niskiej sile nabywczej w zakresie środków trwałych. W grupie obszarowej powyżej 100 ha działania inwestycyjne były podejmowane najczęściej. W tabeli 2 zaprezentowano kwoty wsparcia jakie otrzymały gospodarstwa z terenu badanych powiatów z podziałem na grupy obszarowe. Pula środków finansowych przeznaczonych na badane gospodarstwa stanowiła 13,71% kwoty

Tabela 1. Powierzchnia i liczba badanych gospodarstw na Dolnym Śląsku w 2011 roku

Table 1. Number and surface of farms under investigation on Lower Silesia in 2011

Grupa obszarowa [ha UR]/Area group [ha UAA]	Gospodarstwa/Farms	
	liczba/ number	łączna powierzchnia UR/ total area of UAA [ha]
1,00-14,99	7	79,2
15,00-29,99	27	641,6
30,00-49,99	35	1 458,3
50,00-99,99	78	5 568,3
Powyżej/Over 100	82	25 182,2
Razem/Total	229	32 929,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OR ARiMR we Wrocławiu

Source: own study on the basis of ARMA Wrocław division

Tabela 2. Uzyskana kwota pomocy w badanych gospodarstwach w latach 2007-2013

Table 2. Quota of financial help in farms under consideration in 2007-2013

Grupa obszarowa [ha UR]/Area group [ha UAA]	Wnioskowana kwota pomocy/ Applied quota of help	
	zł/grupe/PLN per group	zł/gospodarstwo/ PLN per farm
1,00-14,99	598 554	85 508
15,00-29,99	2 524 978	93 518
30,00-49,99	3 744 890	106 997
50,00-99,99	11 971 761	153 484
Powyżej/Over 100	18 425 507	224 701
Razem/Total	37 265 690	664 208

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

wypłaconej w województwie dolnośląskim w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” PROW 2007-2013. W relacji do całości środków krajowych stanowiła ona 4,23%. W skali województwa w trakcie 3 naborów podpisano i zrealizowano 2136 umów, z czego badane gospodarstwa stanowiły ponad 10%. Średnia wartość wsparcia inwestycyjnego na gospodarstwo wyniosła 162 732,27 zł (zakres wnioskowanych kwot od 12 tys. zł do 300 tys. zł). Najmniejsze wsparcie finansowe otrzymały jednostki z najmniejszej grupy obszarowej (1,6%) i stanowiło to około 50% średniej uzyskiwanej kwoty w populacji generalnej. Największe wsparcie (prawie 50% całkowitej kwoty) otrzymały gospodarstwa wielkoobszarowe powyżej 100 ha UR i było ono średnio o ponad 62 tys. zł wyższe od średniej. Widoczna jest zależność wzrostu udziału pomocy w powiązaniu ze wzrostem powierzchni gospodarstw. Najwyższe dofinansowanie (ponad 250 tys. zł) zanotowano w 56 badanych obiektach, z tego ponad połowa przypadła na powiat wrocławski, 38% – średzki oraz 11% – kłodzki. Stanowiły je duże jednostki produkcyjne zajmujące się przede wszystkim produkcją roślinną, a ich średnia wielkość ekonomiczna wyniosła 92,17 ESU.

W tabeli 3 zaprezentowano wielkość ekonomiczną gospodarstw w naborze z 2011 roku. Średnia wielkość ekonomiczna przypadająca na gospodarstwo w naborze

Tabela 3. Struktura wielkości ekonomicznej badanych gospodarstw w 2011 roku
 Table 3. Economic power size of farms under consideration in 2011

Powiaty/Counties		Grupy wielkości ekonomicznej [ESU]/Groups of economic power size				
		4-7,99	8-15,99	16-39,99	40- 99,99	powyżej/over 100
Kłodzki	l*	7,1	7,1	78,6	7,1	-
	p	6,9	44,2	681,8	153,7	-
Średzki	l	8,3	25,0	66,7	-	-
	p	7,8	176	563,04	-	-
Wrocławski	l	-	25,00	68,75	6,3	-
	p	-	193,1	778,3	136,0	-

* l – liczba gospodarstw/numer of farms, p – powierzchnia gospodarstw/area of farms [ha]

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

2011 wynosiła 22,31 ESU (wartość min. 6,93 ESU, mak. 52,47 ESU). W tym rozdaniu wsparcie na modernizację otrzymało 18,4% badanych gospodarstw, czyli był to najmniejszy udział w realizowanym działaniu w latach 2009-2011. Istotny udział wśród modernizowanych gospodarstw przypadł na grupę o sile ekonomicznej z przedziału 16-39,99 ESU. W powiecie średzkim nie zrealizowano również żadnej umowy w grupie siły ekonomicznej 40-99,99 ESU, a we wrocławskim – w grupie o wielkości najmniejszej.

W tabeli 4 przedstawiono udział gospodarstw z danego przedziału obszarowego w grupach wielkości ekonomicznej. Gospodarstwa o powierzchni do 15 ha charakteryzowały się małą siłą ekonomiczną, natomiast żadne z gospodarstw nie osiągnęło siły ekonomicznej powyżej 40 ESU. Grupę obszarową 15,00-29,99 ha UR w 80% charakteryzowała siła ekonomiczna do 16 ESU. W większej grupie obszarowej struktura kształtowała się już inaczej – niewielki był udział gospodarstw osiągających siłę ekonomiczną powyżej 100 ESU (zalicza się do nich gospodarstwa w 86% zlokalizowane w powiecie średzkim i wrocławskim, zajmujące się głównie uprawą zbóż i roślin przemysłowych). Przeważały gospodarstwa o sile ekonomicznej 8-15,99 ESU – z powiatów wrocławskiego (45% gospodarstw), kłodzkiego (30%) i średzkiego (25%). Następną grupą obszarową to 50,00-99,99 ha UR, w której gospodarstwa o małej sile ekonomicznej miały niski udział, natomiast aż 60 gospodarstw przypadało na grupę 16-39,99 ESU – były to gospodarstwa silne, radzące sobie i w znacznym stopniu podejmujące działania modernizacyjne. W największej grupie obszarowej 32 gospodarstwa osiągały siłę ekonomiczną kształtującą się na wysokim poziomie 40-99,99 ESU, również istotne znaczenie miały gospodarstwa osiągające najwyższy poziom siły ekonomicznej, w 90% były to jednostki z powiatów wrocławskiego i średzkiego. Wraz ze wzrostem powierzchni zwiększała się siła ekonomiczna gospodarstw.

Tabela 4. Powiązanie siły ekonomicznej z grupami obszarowymi badanych gospodarstw
 Table 4. Relation between economic power size and area group in studied farms

Grupa obszarowa [ha UR]/Area group in [ha UAA]	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa [ESU]/Economic size of farm					Liczba gospodarstw/ Number of farms
	4-7,99	8-15,99	16-39,99	40-99,99	powyżej/over 100	
	udział/share [%]					
1,00-14,99	57,1	14,29	28,6	0,0	0,0	7
15,00-29,99	44,4	37,04	18,5	0,0	0,0	27
30,00-49,99	8,6	57,14	31,4	0,0	2,9	35
50,00-99,99	2,6	19,27	76,9	3,9	0,0	78
Powyżej/Over 100	0,0	0,00	36,6	39,0	24,4	82
Razem/Total	9,2	19,21	47,2	15,3	9,2	229

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Tabela 5. Wartość początkowa podejmowanych inwestycji w poszczególnych grupach wielkości ekonomicznej badanych gospodarstw w ramach działania w 2007-2013

Table 5. Initial value of undertaken investment in selected groups of economic size farms under the action in 2007-2013

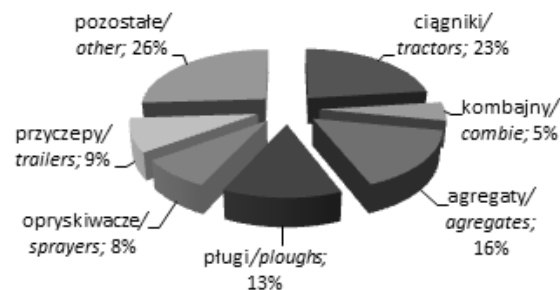
Wielkość ekonomiczna gospodarstwa [ESU]/ Economic size of farm	Koszty realizacji operacji /Costs of realization of operations	
	zł/grupę/PLN per group	zł/gospodarstwo/ PLN per farm
4-7,99	5 253 569	250 170
8-15,99	13 247 277	301 074
16-39,99	46 12 4388	427 078
40-99,99	24 711 712	706 049
Powyżej/Over 100	15 478 879	737 089
Razem/Total	104 815 825	2 421 460

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

stwa z powiatu wrocławskiego. Gospodarstwa te mają dobrych gleby, dzięki czemu uzyskiwały zadowalające wyniki produkcyjno-ekonomiczne. Podmioty planujące inwestycje na najniższym poziomie od 30 do 100 tys. zł charakteryzowała średnia wielkość ekonomiczna ok. 20 ESU, a ich zamiary modernizacyjne dotyczyły zakupu od jednej do czterech maszyn lub urządzeń rolniczych. W badanych gospodarstwach średnio inwestycje kształtowały się na poziomie 457 711 zł (najmniejsza 36 185 zł, największa 1 169 200 zł). Rolnicy z badanego terenu w zdecydowanej większości (223 gospodarstwa) dążyli do poprawy sytuacji w zakresie warunków higieny i bezpieczeństwa produkcji, w tym pracy.

W ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” w województwie dolnośląskim na terenie badanych powiatów w 99,56% zakupiono maszyny (rys. 1). W zdecydowanej większości gospodarstw (23%) pozyskane fundusze wykorzystano na zakup ciągników rolniczych. W klasie wielkości ekonomicznej do 8 ESU w relacji do ogólnej liczby gospodarstw w badanych powiatach z działania dotyczącego modernizacji skorzystało zaledwie 0,6% gospodarstw. Dominującymi inwestycjami były przede wszystkim maszyny uprawowe o małych szerokościach roboczych, siewniki oraz opryskiwacze. Na drugim miejscu znalazły się ciągniki rolnicze fabrycznie nowe. W grupie gospodarstw powyżej 100 ESU z dofinansowania skorzystało ponad 42% gospodarstw w relacji do ich ogólnej liczby w powiatach. W 71% przypadków w strukturze rodzajowej podejmowanych inwestycji wystąpiły ciągniki rolnicze przede wszystkim o mocy powyżej 136 KM oraz kombajny zbożowe o szerokości roboczej powyżej 4 m. Jednocześnie najwyższe wartości początkowe całości zadań inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 ha UR zanotowano w grupie gospodarstw 40-99,99 ESU.

Rysunek 1. Struktura wydatków na zakupiony sprzęt (traktory, kombajny zbożowe, agregaty uprawowe, plugi, opryskiwacze, przyczepy i inne)

Figure 1. Expenditure structure of purchased equipment (tractors, combine harvesters, tillage aggregates, ploughs, sprayers, trailers, others)

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Drugą i zarazem najliczniejszą grupą zakupionych maszyn i narzędzi były agregaty i pługi, które stanowiły 29% spośród całości zakupionych maszyn. Sytuacja taka wynikała ze specyfiki regionu – dominacji produkcji roślinnej o większej niż przeciętnie w Polsce skali produkcji. Park maszynowy w dużej mierze okazał się przed modernizacją przestarzały i awaryjny. Wiele gospodarstw posiadało zamortyzowane opryskiwacze, które nie spełniały oczekiwań producentów, co było powodem udziału (8%) w strukturze zakupionych maszyn. Najmniejszą grupę stanowią kombajny zbożowe i ziemniaczane (5%), co było konsekwencją bardzo wysokich cen zakupu tych maszyn oraz zmian w strukturze produkcji. Niewielki odsetek gospodarstw posiadał wystarczający wkład własny, by móc ubiegać się o płatności na zakup środków trwałych o dużej wartości. Dodatkowo coraz popularniejsze staje się świadczenie usług maszynowych przez duże gospodarstwa na rzecz mniejszych, co przekłada się na niski poziom wyposażenia w maszyny w jednostkach mniejszych obszarowo. Inne zakupione maszyny również pełniły ważną rolę w rolnictwie i przyczyniały się do usprawnienia produkcji, natomiast ich udział w porównaniu do ciągników i maszyn do uprawy roli kształtował się na niższym poziomie.

Wnioski

1. Beneficjenci modernizacji w badanej próbie obiektów średnio na jedno gospodarstwo otrzymali ponad 162 tys. zł dofinansowania. Ponad 50% wsparcia uzyskały gospodarstwa mające co najmniej 50 ha UR, ponadto około 90% pomocy przypadło rolnikom z regionu intensywnego rolnictwa [Więckowicz 2000]. Dofinansowanie z budżetu UE wyniosło 75% przyznanych kwot.
2. Poprawa bezpieczeństwa produkcji, w tym pracy oraz wydajności parku maszynowego okazała się głównym kierunkiem przeznaczenia środków finansowych przyznanych w województwie dolnośląskim dla gospodarstw rolnych w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”. W bardzo znikomym stopniu cel modernizacji był realizowany w regionie przemysłowo-rekreacyjno-turystycznym. Dominującym celem inwestycyjnym było unowocześnienie parku maszynowego, w którym 25% stanowiły ciągniki i około 34% maszyny do uprawy roli. Wynikało to z dominacji produkcji roślinnej, w której istotne znaczenie mają nowoczesne maszyny i urządzenia warunkujące poprawę jakości, zmniejszenie kosztów produkcji oraz terminowość wykonywanych zabiegów.
3. Badane gospodarstwa dolnośląskie w trzech naborach PROW 2007-2013, w każdej z grup obszarowych najliczniej reprezentowane były przez jednostki o sile ekonomicznej od 16 do 40 ESU. Średnio na modernizujące się gospodarstwo przypadła wielkość ekonomiczna na poziomie około 50 ESU i wartość ta w porównaniu do gospodarstw unijnych kształtowała się na niskim poziomie, jak również była czynnikiem hamującym przemiany modernizacyjne.
4. W strukturze kosztów planowanych inwestycji duży odsetek (70%) stanowili rolnicy prowadzący gospodarstwa o sile ekonomicznej od 16 do 100 ESU. Inwestycje w około 80% były refundowane we wszystkich grupach wielkości ekonomicznej wyrażonej w ESU, w tym w 75% z funduszy wspólnotowych.
5. Przeciętnie w gospodarstwie osiągnięto 570 tys. zł standardowej nadwyżki bezpośredniej. W strukturze SGM 70% udział osiągnęły gospodarstwa o sile ekonomicznej ponad 100 ESU. Możliwości inwestycyjne tych jednostek okazały się największe.

Literatura

- ARiMR. Bazy danych OR ARiMR we Wrocławiu, niepublikowane dane jednostkowe.
- Bułkowska M. 2011: *Efekty WPR w odniesieniu do rolnictwa*. Analiza efektów realizacji polityki rolnej wobec rolnictwa i obszarów wiejskich, nr 26, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 56-80.
- Czudec A. 2008: *Czynniki kształtujące siłę ekonomiczną gospodarstw rolnych w regionie górskim*, Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich, z. 55.
- Jóźwiak W. 2010: *Polskie gospodarstwa rolnicze w pierwszych latach członkostwa – kwestie efektywności i konkurencyjności*, Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, nr 184, IERiGŻ-PIB, 95-128.

- Klepacki B. 1997: *Produkcyjne i ekonomiczne przystosowania gospodarstw prywatnych do zmian warunków gospodarowania*, Wyd. SGGW, Warszawa.
- Więckowicz Z. 2000: *Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Dolnośląskiego*, UM we Wrocławiu, Wrocław.
- Woś A. 2000: *Inwestycje i akumulacja w rolnictwie chłopskim w latach 1988-1998*, IERiGŻ, Warszawa.
- Zegar J. 2007: *Kwestia gospodarstw samozaopatrzeniowych w Polsce*, Wieś i Rolnictwo, 1(134).

Summary

The aim of the study was to detect investments processes in farms located on lower Silesia region in period of financial perspective 2007-20011 period within RADP. The competitive position of agriculture sector depends on possibilities of grants gaining from EU budget. It plays essential role especially in cases of lack of own capital in production level. The article presents main directions of investment processes in Lower Silesian agricultural farms – selected at 3 districts where the modernization processes had the highest quotas of co-financing from EU. Funds for modernization were used basically by bigger size farms where the level of own capital were easier to generate. The second position had medium size family farms especially with higher level of economic power due to European Size Unit classification. Small farms used possibility of co-financing very seldom. Basic progress in farm modernization was noted at units over 100 ESU of economic size.

Adres do korespondencji
dr inż. Tomasz Berbeka
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Instytut Nauk Ekonomicznych i Społecznych
Plac Grunwaldzki 24a, 50-369 Wrocław
e-mail: berbeka1@tlen.pl